

HEVONEN nauttii kesästä luonnonlaitumella. Hevosten määrä Suomessa ylittää jo 70 000. Valtaosa niistä voisi olla mukana perinnebiotooppeja hoitamassa.

Kuva © Hia Sjöblom

LAITUMILLA KESÄTÖISSÄ

Naudat, hevoset, lampaat ja vuohet hoitavat perinnebiotooppeja

- Perinnebiotoopit ovat lajirikkaudessaan vertaansa vailla. Ne ovat syntyneet pitkään jatkuneen laidunnuksen ja niiton seurauksena. Kun rehua ruvettiin viljelemään pelloilla, alkoi maisema ja siinä viihtynyt lajisto muuttua.
- Niityillä, kedoilla ja hakamailla on rikas kasvi-, lintu-, eläin- ja hyönteislajistonsa. Monimuotoisuus on kuitenkin erittäin uhattu.
- Monimuotoisimmat maatalousympäristöt ovat myös uhanalaisimmat. On arvioitu, että peräti 90 prosenttia perinnebiotooppien luontotyypeistä ovat uhanalaisia.
- Suomessa on noin 40 000 perinnebiotooppihehtaaria. Hoitamalla niitä voidaan elvyttää. Ruotsissa perinnebiotooppeja on kymmenkertainen määrä. Puustoa kasvavilla hakamailla laiduntaminen on usein ainoa mahdollinen hoitotapa. Laidunnus pitää maiseman avoimena ja pusikoitumisen kurissa.
- Viime vuosikymmenten aikana luonnonlaitumien määrä on supistunut. Niitä on enää vain alle prosentti vuosisadan takaisesta tilanteesta.

- Monimuotoinen niitty on kokonaisuus, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tärkeitä näillä perinnebiotoopeilla ovat myös vanhat käsittelemättömistä puusta rakennetut suojat, aidat ja ladot. Ne ovat keskeisiä pienelinympäristöjä. Jos portit, pientareet ja reunavyöhykkeet katoavat maaseutumaisesta, häviää paljon muitakin.
- Selkeä esimerkki uhanalaisuudesta löytyy lantakuoriaisista. Viitisenkymmentä erilaista kovakuoriaislajia elää koko elinkaarensa lannassa syömällä sitä tai kaivamalla siihen ilmastointiputkistoja pienempiä hajottajia varten.
- Suomen luonnon uhanalaisuusarvio kertoo, että joka kymmenes laji on uhanalainen. Hyvin moni niistä elää niityillä ja laidunmailla. Monimuotoisuuden säilyttäminen edellyttää perinnebiotooppien hoitamista.
- Seuraava uhanalaisuusarviointi tehdään vuonna 2020. Maailmanlaajuinen tavoite on pysäyttää luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen siihen mennessä.
- Se vaatii paljon toimenpiteitä ja järkeviä tekoja, joiden vaikutuksia arvioidaan kauas tulevaisuuteen.

VUOHI on lammasta tehokkaampi pusikonraivaaja. LATO antaa suojaa monille eliöille.

KUKKAKIRJO kärsii liikaravinteista.

Kuva © Hia Sjöblom

Kuva © Hia Sjöblom

Kuva © Kimmo Harjämäki

Punaiset viivat kertovat, missä esimerkkialueen joenranta-alueita omistavien maanomistajien rajat kulkevat. Rajat päätyvät jokeen, jonka rannoilla on polveileva niittyvyöhyke. Sen reunoilla on monin paikoin peltojen ja niittyjen välissä puskurivyöhyke, jolla kasvaa esimerkiksi heinää, joka sopisi eläinten laidunnettavaksi.

Laidunnusalueen päissä on tiet ja viljapeltoja, sekä eläinten kiinnotto-alueet. Niiltä eläimet päästetään keväällä laitumelle. Niiden kautta ne kootaan syksyllä taas navettaan tai talliin. Ajotiet näiden aitausten luokse on tehty kestäviksi, jotta isotkin karjankuljetusautot pääsevät laitumen viereen.

MAANOMISTUSRAJA

AITA

NIITTY

SUOJAVYÖHYKE

YHTEISPELILLÄ VOISI SUJUA

Laitumet ja laiduntajat kaipaavat jatkuvaa huolenpitoa

- Yhdellä on laitumelle kaipaavia eläimiä; nautoja, hevosia tai lampaista ja vuohia. Toisella on viljeltäväksi hankalaa jokirantaa ja metsänreunaa, jossa vuosikymmeniä sitten vielä laidunnettiin oman tilan karjaa. Siihen aikaan monilla oli vähän metsää ja ainakin muutamia eläimiä talven ruokavarastojen täydentämiseksi.
- Mutta nyt metsäpalaset, joita aikasemmin laidunnettiin, pusikoituvat. Jokirannoissa rehoittaa etupäässä koiranputkea. Peltojakin on hankala viljellä, kun ne ovat pieninä palasina pitkin maisemaa.
- Naapurin eläintilallinen laskee mielessään, miten saisi oman laidunmaan riittämään eläimilleen koko laidunnuskaudeksi. Eläintä kohti pitäisi olla hehtaari niittyä tai ketoa, jos laidunnusaika on noin neljä kuukautta vuodessa.
- Miksi ei siis kannattaisi lyödä hynttyitä yhteen? Samalla voitaisiin oikaista suojavyöhykkeiden reunoja. Aitaa tulisi rakennettavaksi vähemmän, kun mutkia saataisiin vedettyä suoraksi. Yhteispelistä voisi löytyä avain moneen lukkoon.
- Laiduntavat eläimet hoitaisivat maisemaa ja pitäisivät yllä monimuotoisuutta. Eläimet olisivat tyytyväisiä ja voisivat hyvin. Mutta vaivatonta ja helppoa homma ei ole. Mikäpä työ olisi?
- Laitumella kuljeskelevia eläimiä on seurattava päivittäin. Jotkut eläimet kaipaavat ihmisen seuraa. Toiset taas tarvitsevat sitä pysäkkeen kesyinä.
- Tuottajan vastuulla on pitää huoli siitä, että laitumella on turvallista, eikä yksikään laiduntaja ole loukkaantunut tai sairastunut. Päivittäin täytyy myös tarkistaa, että juomaveden saanti on turvattu ja aitaus pysynyt ehjänä.

- Yhteislaidunnus onnistuu vain eläimillä, joilla on samanlaiset terveysstatukset. Eläinten kuljettaminen laitumille ja laidunten välillä on myös työläs operaatio. Eikä tästä kaikesta selviä ilman paperisotaa, johon kuitenkin kannattaa paneutua saatavilla olevien tukienkin takia.
- On hyvä pitää mielessä, että laiduntavia eläimiä ja laidunmaita voi vuokrata. Täytyy vain muistaa tehdä selkeät paperit, joissa määritellään kaikkien osapuolten vastuu ja velvollisuudet. Neuvojat auttavat näissä tilanteissa.

ERILAISIA LAITUMIA

- niityt ja nummet
- hakamaat ja metsälaitumet
- reunavyöhykkeet pellon ja metsän välissä
- metsäsaarekkeet
- tulvaniityt sekä jokien, järvien ja meren rannat
- joutomaat ja peltolaitumet

Ritiläportti on yleinen näky muualla Euroopassa, missä laiduntaminen on paljon yleisempää kuin Suomessa. Laiduntavat sorkkaeläimet eivät astu ritiläpohjalle. Eläimet pysyvät aitauksissaan, ja ihmiset pääsevät vaivatta kulkemaan portista, jota ei tarvitse avata eikä sulkea.

Kuva © Hia Sjööblom

Naudat käyttävät enemmän ravinteita, kuin lannoittavat. Maan vähittäinen köyhtyminen lisää kukkakasvien määrää. Pitkään laidunnetuilla alueilla voi olla jopa 40 erilaista kasvia neliometrillä. Se on monimuotoisuutta.

NELIJALKAINEN TEHONIITTÄJÄ

Laidunnuksella pidetään huolta niittyjen monimuotoisuudesta

- Laidunnus lisää luonnon monimuotoisuutta niityillä. Pitkään yhtäjaksoisesti laidunnettu alue on perinnebiotooppi, jossa kasvilajisto on runsas ja monipuolinen.
- Niittyluonnon monimuotoisuuden kannalta nautojen laiduntaminen on suotuisinta. Nauta ei pysty valikoimaan syötäväkseen yksittäisiä kasveja. Siksi vaikutukset muistuttavat niiton vaikutuksia. Keskeinen ero on vain, että nauta saman tien korjaa niitetyn biomassan itseensä.
- Typen ja fosforin lisääntyminen on keskeinen syy maatalousluonnon köyhtymiseen. Laidunnuksella ja niitolla ravinteita voidaan vähentää, vaikka osa niistä palaakin niityille lannan mukana.
- Luonnollisesti myös sääolosuhteet vaikuttavat lajistoon ja laitumen kasvituottoon. Laidunnus pitää sopeuttaa laitumen tuottoon. Kasvistollisesti arvokkaimmat laitumet ovat niitä, joilla on laidunnettu vuosikymmeniä, joillakin jopa satoja vuosia.
- Lampaat ovat nautoja valikoivampia laiduntajia ja hevoset ovat näiden välistä. Lammais voi aiheuttaa heinittymistä, koska se suosii ruokanaan kukkakasveja. Laitumen tulevaisuuteen vaikuttaa myös se, mihin aikaan vuodesta laidunnus aloitetaan, ja kuinka kauan laiduntajat ovat samalla laitumella töissä.
- Monien laidunkasvien siemenet voivat säilyä maassa vuosikausia. Suotuisissa olosuhteissa siemenpankkiin tallentuneet siemenet palaavat niittyjen kasvivalikoimaan. Siksi umpeenkasvaneiden perinnebiotooppien palauttaminen hoitamalla on tuloksellista.
- Niittyjä on monenlaisia. Niiden kasvilajistot vaihtelevat. Rantaniittyjen lajisto on erilainen kuin kuivan maan niityillä. Meren rannoilla on omia lajeja. Koska Itämeri on rehevöitynyt, rantaniityt kasvavat helposti umpeen, ellei niitä laidunnetta. Laiduntaminen lisää kasvilajimäärää esimerkiksi tasoittamalla kilpailutilannetta. Pienikokoisellekin kasville jää tilaa kasvaa. Suurin osa suomalaisista kasveista vaatii menestyäkseen

maaperää, jossa on vain vähän typpeä ja fosforia. Maaperä köyhtyy vähitellen, kun eläimet elävät laitumen tuotolla ilman lisäravintoa. Tässä perinteisessä laidunnuksessa kasvilajisto monipuolistuu.

- Erityisen tärkeitä luonnon monimuotoisuudelle ovat vähäpuustoiset ja puuttomat laitumet, eli laidunniityt. Niissä täytyy pitää huoli siitä, etteivät ne pääse pusikoitumaan, mikä taas heikentää monimuotoisuutta.
- Karjaa ja hevosia laidunnetaan paljon nurmiviljelyillä laitumilla. Lisälannoitteiden ja kylvettyjen siementen takia ne ovat lajiköyhiä. Arvokkaimmat luonnonlaitumet ja lannoitetut peltolaitumet eivät saisi olla yhteen aidattuina. Ravinteita kulkeutuu liian helposti luonnonniityille.
- Rehevöityminen näkyy mm. heinien, nokkosten, valkoapilan ja peltorikkakasvien runsastumisena. Rehevöityneen laidunniityn palauttaminen on hidasta, koska ravinteiden määrää on vaikea vähentää riittävästi. Ennallistaminen voi ajankin kanssa jäädä vain osittaiseksi.

Pikkuapollo kuuluu Someron Häntälän notkojen erikoisuuksiin. Rekijoen notkoissa yhtäjaksoinen laidunnus on parhailla paikoilla kestänyt ainakin toistasataa vuotta. Nyt siellä on rikas lounainen kasvi- ja eliölajisto (esim. keväthanhikki, nurmilaukka, mäkikaura, kevätessikko ja pikkuapollon toukalle tärkeä pystykiurunkannus). Kuvan pikkuapollo on ikuistettu Halikossa, minne on hoitamalla palautettu niittyjä.

Kuva © Iiro Ikonen

ELÄIN VALITSISI LAIDUNTAMISEN

Riitta Saloniemi puhuttelee nautojaan nimeltä. Hän tuntee niiden tavat ja tottumukset. Onnellisten laiduntavien lehmien emäntä sanoo, että itse kasvatettu eläin tuntuu paljon enemmän omalta kuin ostettu.

”Naudat, vuohet ja hevoset viihtyvät myös yhdessä. On itsestään selvää, että jos eläin itse saisi valita, missä aikansa viettä ja ruokailee, se valitsisi ilman muuta laitumen”, laitilainen luomutilallinen Riitta Saloniemi sanoo. Tilan luonnonlaitumilla vuohet, naudat ja hevoset viihtyvät keskenään. Mutta riittääkö ravinto kaikille?

”Eläimet ovat luonnollisimmillaan luonnonlaitumilla, missä ne itse ottavat paikkansa laumassa. Johtajat valikoituvat ja toiset seuraavat niitä. Hevonen on helposti johtaja. Sen jälkeen hierarkiassa tulevat lehmät ja vuohet.”

KEINOJA?

”Meidän luonnonlaitumemme ovat osin Natura-alueella. Pusikoituminen pidetään kurissa laiduntamisella. Yhtä eläintä kohti tarvitaan noin hehtaari laidunta. Tarve on todellinen. Meillä on laidunnettu eläimiä nyt yli kymmenen vuotta ja tuntuu, että ravinto ei enää tahdo riittää. Laitumien pitäisi ehkä saada levätä välillä. Köyhtyvillä laidunmailla sisäloiset tuntuvat lisääntyvän. Se vaatii lääkitystä, mikä ei ainakaan luomutilalla ole toivottavaa. Peltolaidunten köyhtymistä vähennetään oman karjan kompostoidulla lannalla, jolle tarvitaan levityspaikkoja. Lannan ravinteet kiertävät. Lypsykarjamme laidunnetaan peltolaitumilla.

Luonnonlaitumilla laiduntaville emme voi antaa lisäruokaa, mutta peltolaidunten eläimille kyllä. Lypsyn yhteydessä lehmille annetaan esimerkiksi rypsiä ja kauraa. Tietenkin suurpedot voivat uhata laiduntavia eläimiä, mutta emme ole päästäneet pelkoa valloilleen, vaikka maisemissa onkin joskus nähty esimerkiksi susia. Laidunnus sopii luomutuotantoon hienosti. Tuotteisiin tulee luonnon makua. Kun lypsävät vuohemme innostuvat ahmimaan rantaniityn kaislaa, voi se näkyä juustossa vihreänä värinä. Uskomme siihen, että laiduntavassa naudassa hitaasti kasvanut liha on maukkaampaa kuin tehokasvatettu liha.”

MOTIVAATIO?

”Eläimen tyytyväisyys ja tuttuus antaa sisältöä. Vaikka työ on kovaa, onnistuminen palkitsee. Aamulla vuohien ja nautojen lypsämiseen kuluu aikaa pari tuntia. Saman verran kuluu illalla. Joka ainoa päivä. Luomutilalla nauta elää helposti neljatoista vuotta. Sinä aikana se tuottaa kymmenen vasikkaa ja lypsää 20 litraa maitoa vuorokaudessa. Lopuksi laiduntavan luomulehmän lihat syödään herkullisena pihvilihana. Sen sijaan tehotuotannon lehmän elämänsäkaari on paljon lyhyempi. Se voi kyllä antaa maitoa 45 litraa päivässä, mutta kierto on lyhyt. Ensin se kasvaa kaksi vuotta, poikii pari kertaa ja antaa maitoa pari vuotta. Sitten se viedään teuraaksi.”

Lisätietoja mm. :
www.ymparisto.fi
www.lailanet.fi/saloniemenjuustola
www.laidunpankki.fi

SALONIEMEN TILA LAITILASSA

- Luomutilalla tuotetaan maitoa, juustoa sekä vuohen- ja naudan pihvilihaa
- Riitta ja Jouni Saloniemi ostivat tilan 15 vuotta sitten
- Perheessä neljä lasta: Olivia, Maria, Silvia ja Jeremia
- 52 hehtaarin tila, josta luonnonlaidunta 17 ha, peltolaidunta 5 ha ja loput nurmella
- Nautoja n. 40, vuohia n. 150, hevosia 3
- Lisäksi kissa ja paimentavia koiria